

“Štát vznikol preto,
aby slúžil ľuďom.
Nie naopak.”

- Albert Einstein -

www.iness.sk/podpora

/iness.slovakia

/institutelNESS

/INESSinstitute

/iness.slovakia

Mesačník
MARKET FINESSE vydáva:

INESS - Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

Editor: Ina Sečíková

Editoriál

Richard Ďurana

Vitajte pri prvom tohtoročnom čísle Market Finesse! Sám nemôžem uveriť skutočnosti, že sa vám z tohto miesta prihovám (takmer) každý mesiac už osemnásty rok.

Tento týždeň som sa zúčastnil na odovzdávaní Cien Nadácie Tatra banky za umenie 2022 v Slovenskej národnej galérii. Jednou z laureátok cien - v kategórii film - bola Joanna Kozuch, režisérka animovaného dokumentu „Bolo raz jedno more...“ Film je o stratenej generácii na Aralskom jazere, ktoré sa vplyvom zlého a naivného politického rozhodnutia sovietskej vlády zmenilo zo štvrtého najväčšieho jazera na svete na súš a cintorín lodí. Pri preberaní ceny parafrázovala s odkazom na politiku citát: **neexistuje hlúposť, ktorú by človek nedokázal nevymyslieť.** Pred začiatkom podujatia som v rade na šatňu preberal s jedným z najznámejších slovenských sociológov súčasnú politickú situáciu, a prišli sme k takmer identickému záveru - s malou obmenou - slovo človek sme ešte pred samotným odovzdávaním cien nahradili slovom politik.

Niekedy je politika nevyhnutným nástrojom riešenia spoločenských problémov. Ale stále je potrebné mať na pamäti, že politika je zlým nástrojom. Nevyhnutnou sa stáva len vtedy, keď je tým najmenej zlým riešením, dočítate sa v článku s názvom *Politika nie je dobrý nástroj, ako riešiť problémy.*

S blížiacimi sa predčasnými voľbami pozorujeme vznik nových politických strán a projektov. **Predvolebná kampaň sa rozbieha** a bude zaujímavé sledovať, či sa po posledných voľbách nájde strana, ktorá bude ochotná presvedčiť voličov o nevyhnutnom: konsolidácii a prioritizácii verejných financií na výdavkovej strane (práve tá sa úplne odtrhla od reality a podiel verejných výdavkov na HDP

vzrástol za poslednú dekádu o päťinu), rušení cenových stropov (pripomeňme si, že práve ceny sú kľúčovou informáciou v ekonomike, ktorá podnikateľom hovorí, kedy, kde a do čoho investovať), deregulácii a vpustení súkromných iniciatív do historicky skostnatených a pritom kľúčových sektorov ako je zdravotníctvo či vzdelávanie. V Market Finesse sa už toho veľa popísalo aj o potrebe dôslednej **fiškálnej decentralizácie** ako prostriedku k zavedeniu konkurencie tam, kde od Nežnej revolúcie pretrvávajú silný diktát a monopol štátu.

V týchto dňoch prebiehajú **krajské kolá našej Ekonomickej olympiády**. Viac ako 600 postupujúcich stredoškôľakov spomedzi 10 120 súťažiacich v školskom kole si pomeruje svoje ekonomické vedomosti vo všetkých ôsmich krajských mestách na našich partnerských univerzitách. Držte im palce!

INESS tento rok po prvýkrát organizuje Ekonomickú olympiádu pre základné školy. Veríme, že poznanie ekonomických zákonitostí (nielen finančnej gramotnosti) je mimoriadne dôležité už pre žiakov vyšších ročníkov ZŠ.

Už dnes vieme, že vašu obľúbenú každoročnú **medzinárodnú konferenciu Free Market Road Show** INESS v Bratislave zorganizuje 26. apríla od 16:30. Včas vás budeme informovať mieste konania aj zostave rečníkov.

Nezabudnite si vypočuť/pozrieť naše podcasty/vlogy #navrsku, #INESSnaDNES či #INESSdoUCHA, od decembrového Market Finesse sa ich nazbieralo až osem.

Prajem vám všetkým inšpiratívne čítanie a úspešný rok 2023,

Richard Ďurana

Spúšťame Ekonomickú olympiádu pre základné školy!

Milí priatelia, je nám veľkým potešením oznámiť, že projekt **Ekonomickej olympiády sa rozrastá** a okrem stredných škôl ho po prvý raz **prinášame aj základňoškólakom**. Aktuálne prebieha už šiesty ročník olympiády na stredných školách, kde pomáha mladým stredoškólakom zdokonaľiť sa v ekonomickom myslení. Ekonomická olympiáda pre základné školy je súťažou v znalostiach z ekonómie a financií a je určená žiakom **8. a 9. ročníka** základných škôl a žiakom nižších ročníkov viacročných gymnázií **na celom Slovensku (tercia - kvarta)**.

Ako prebieha školské kolo?

Olympiáda pozostáva v pilotnom ročníku len zo školského online kola. Školské kolo prebieha prostredníctvom **online testovacieho prostredia** Ekonomickej olympiády a organizuje ho konkrétna základná škola (školský koordinátor Ekonomickej olympiády) so zdrojmi a podporou organizátorov EO. Test sa píše v online forme v slovenskom jazyku a obsahuje **25 uzavretých otázok** z oblasti **finančnej gramotnosti a ekonómie**. Žiakov a žiačky s najlepšimi výsledkami v kraji **odmeníme diplomom a cenami**.

Prvým krokom je krátka **registrácia na našom webe**. Budeme radi ak o olympiáde pre ZŠ dáte vedieť žiakom či učiteľom vo vašom okolí. Ďakujeme!
Prihláste sa do 10.3. 2023.

Tešíme sa na vás!

Bez **partnerskej podpory** by rozširovať Ekonomickú olympiádu na základné školy bolo veľmi náročné.

Sme preto **veľmi vďační podpore partnerov**, ktorí vznik EO pre základné školy podporili:
Nadácia VÚB, ABCedu, Slovenská banková asociácia, Slovenská asociácia poisťovní, INEV

Ak by ste mali záujem **pridať sa medzi partnerov** a podporovateľov **Ekonomickej olympiády**, budeme veľmi radi, ak nás kontaktujete na adrese **monika.budzak@iness.sk**.

Obsah

V novom roku bez výhovoriek	4
Poplatky u lekára? Slováci sú rozpoltení	4
O výzvach roku 2023 pre zdravotníctvo	5
Rozpočet na draka	6
Sociálny štát po slovensky	7
Pareto v hospodárskej politike	8
Súkromná iniciatíva je vo vzdelávaní kľúčová	8
Pozitívne myslenie	9
Domáce nemocnice	10
Politika nie je dobrý nástroj, ako riešiť problémy	11
Podujatia	13
Prihláste sa na Akadémiu klasickej ekonómie	13
Vlogy a podcasty	13
Cena štátu	15
INESS publikácie	16
INESS knihy	16

V novom roku bez výhovoriek

Martin Vlachynský

Posledné roky boli v hospodárskej politike rokmi výhovoriek. Najskôr covid a z neho odvodená výhovorka o narušených dodávateľských reťazcoch. Po tom, ako covid nikdy poriadne neskončil (lebo Čína), prišiel útok na Ukrajinu a jemu prisúdená „energetická kríza“ ako univerzálne politické zdôvodnenie čohokoľvek.

Relatívne slušne rastúce ekonomiky boli na vlne výhovoriek monetárne a fiškálne stimulované do zblbnutia. Ak ste videli niekedy obrázky kulturistov s bizarnými bicepsami nafúknutými vpichnutým olejom, tak to je ono. Z toho sa musia točiť v hrobe nielen protrhová ekonomovia, ale aj nebohý Keynes. Ten veril, že ekonomika sa má stimulovať v kríze, a počas rastu sa má odkladať práve na tie horšie časy.

Za starých lehmanovských čias sa peniaze vytlačené kvantitatívnym uvoľňovaním dusili na účtoch finančných inštitúcií. Nie že by to bola dobrá politika, pretože viedla k nafúknutiu bublín v nehnuteľnostiach či akciách (pozdravujem Teslu). No mala výhodu aspoň v tom, že neuvolnila rozpočtové reťaze politikov.

Dnes sú však peňazovody nastavené priamo do peňaženiek spotrebiteľov. Najskôr v podobe pandemickej podpory a teraz v podobe rôznych energetických a protiinflačných balíčkov. Možno som príliš melodramatický, ale mám pocit, že vládna hospodárska politika vo väčšine západných štátov dosiahla obsahovú singularitu. Ľavica či pravica, kresťanskí konzervatívci či Marxom líznutí progresívcí, všetci majú univerzálny recept na všetky problémy – zatvorenie očí a zahádzanie problému peniazmi. Volič musí byť do poslednej možnej chvíle odtienený od reality okolitého sveta. Predstava, že domácnosti uvidia na účtoch za energie realitu, je nepredstaviteľná, radšej posuňme štáty bližšie k bankrotu!

Mali sme však šťastie v nešťastí. Než sa Európa premotala k nejakým orbánovským cenovým stropom, vysoké ceny a globalizácia začali problém energií riešiť. Koniec roka priniesol ceny energií v strmom páde. Je reálna šanca, že ceny plynu a elektriny v roku 2023 nedosiahnu ten európsky, ani mnohé národné stropy. Stovky miliárd eur, ktoré tieto stropy majú kryť, budú možno zachránené.

Otázka však znie, či vôňa týchto výdavkov už nie je príliš lákavá. Nenájde sa predsa len vhodná výhovorka na to, aby sa minuli? Politici si ju radi vymyslia a voliči radi akceptujú. Možno by to bol vhodný novoročný záväzok – prestať dúfať, že všetky problémy za nás vyriešia „balíčky“.

HN, 2.1. 2023

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Poplatky u lekára? Slováci sú rozpoltení

Martin Vlachynský

Úvodom roka prišli správy o nemalých poplatkoch, ktoré od pacientov začali vyberať niektoré ambulancie.

V tomto momente sa nejedná o systémový krok. Skôr ide o snahu zatlačiť na vládu a vyvolať prehodnotenie rozpočtu, ktorý ambulanciám v čase 15 % inflácie prisúdil navýšenie zdrojov o 6 - 7 %. No téma poplatkov v zdravotníctve tu s nami už ostane. Nožnice medzi nákladmi a zdrojmi v systéme sa postupne roztvárajú. Poplatky predstavujú nový potenciálny príjem pre zdravotníctvo a zároveň motivačný nástroj na citlivejšie využívanie obmedzeného množstva služieb pacientami.

Ako sa Slováci stavajú k možnosti platenia za verejné zdravotnícke služby? Odpoveď na túto otázku poznáme vďaka prieskumu, ktorý si dal INESS vypracovať na jeseň 2022.

Prieskum

Prieskum verejnej mienky uskutočnila agentúra FOCUS v dňoch 21.09. - 27.09. 2022 formou osobných rozhovorov. Výberovú vzorku tvorilo 1 009 respondentov.

V prieskume sme pomocou siedmich otázok overovali názor obyvateľov Slovenska na hlavnú úlohu verejného zdravotníctva, priority, ochotu uvažovať nad nákladmi kvality či ochotu kupovať si dodatočné služby. Hlavnou otázkou bolo porovnanie príklonu k „necielenému“ (kvantita bežnej liečby na úkor kvality liečby ťažkých stavov) verejnému zdravotníctvu, alebo „prioritizujúcemu“ (kvalita liečby ťažkých stavov na úkor kvantity bežnej liečby) verejnému zdravotníctvu.

Výsledky

Otázky a odpovede nájdete v grafoch nižšie. Detailné spracovanie výsledkov nájdete v publikácii „[Aké zdravotníctvo očakávajú Slováci?](#)“. Stručné zhrnutie výsledkov:

- Dve podobne veľké skupiny občanov majú **navzájom protichodnú predstavu o zdravotníctve**. Takáto rozpoltenosť sa prejavuje aj v smerovaní zdravotníckych politík, ktoré sa snaží splniť pranie oboch skupín – mať aj kvalitu, aj kvantitu.
- Jasná dominancia respondentov si želá kvalitu a kratšie čakacie doby (spolu 63 %), **finančné náklady sú menej dôležité**.
- **Iné nastavenie priorít** v zdravotníctve oproti dnešku **by prijala až polovica** rozhodnutých ľudí.
- **Takmer tretina** dospeléj populácie je **ochotná priplatiť si** za lepšie služby v zdravotníctve.
- Táto ochota reprezentuje **trh vo veľkosti zhruba 440 miliónov eur ročne**.
- Takéto rozdelenie názorov je reflektované v politickej neochote robiť zásadnejšie reformy v zdravotníctve, ktorej svedkami sme už dve dekády. Nechať „všetko po starom“ však nie je možné, nezodpovedá to ekonomickej realite. Nečinnosť posilňuje scenár budúcnosti, v ktorom časť obyvateľstva, túžiacia po vyššej kvalite, bude z verejného systému postupne utekať za službami do súkromnej sféry a do zahraničia.

Vzhľadom na to, že celé generácie žijú v prostredí „bezplatného“ zdravotníctva, že táto téma je politické tabu, že pacient má univerzálny nárok na všetko a bez vlastnej zodpovednosti, sú výsledky prieskumu prekvapujúce. Zhruba polovica obyvateľov je ochotná hľadať v zdravotníctve priority a uvažuje o finančnej spoluúčasti. To umožňuje otvoriť diskusiu o nároku, nadštandarde, či systému nominálneho poistenia.

blog N, 17.1. 2023

O výzvach roku 2023 pre zdravotníctvo

Martin Vlachynský

Pre Aktuality.sk sme zodpovedali anketovú otázku o tom, aké výzvy čakajú zdravotníctvo v nadchádzajúcom roku 2023.

Tu vám prinášame plnú odpoveď:

Mohol by som začať vymenovávať: chaos vo financovaní a snaha vykrvacať súkromné zdravotné poisťovne aj s ich poisťencami, nedostatok zdravotníkov, najmä v niektorých špecializáciách v ambulante, kapitálová diera v nemocniciach, biedna elektronizácia a práca s dátami, príchod nových extrémne drahých liekov, optimalizácia siete nemocníc a tak by sa dalo pokračovať ešte dlho.

Spravme ale krok vzad z pozrime sa na celý sektor zdravotníctva nielen u nás, ale aj vo svete. Mnoho problémov je až podozrivo podobných aj v oveľa bohatších štátoch. Dlhé čakacie doby sú veľkým problémom aj v Kanade, zdravotníkov neustále zháňa aj Nemecko či USA, pacienti sa hlasno dožadujú preplatenia nových onkologických liekov aj v vo Veľkej Británii.

Socializované zdravotné systémy trpia spoločným problémom roztvárania nožníc. Jednou čepelou je dopyt po zdravotníckych službách, ktorý je hnaný hore starnutím obyvateľov (čo so sebou nesie nárast zdravotných problémov) ale aj rastúcimi požiadavkami na kvalitu a novými (a drahými) technológiami na naplnenie týchto požiadaviek. Druhou čepelou nožníc sú starnúci zdravotníci a obmedzený prítok finančných zdrojov do systému.

Východoeurópske zdravotníctvo má oproti západu ešte jednu nevýhodu. Bolo budované na potreby jadrovej vojny. Tisíce postelí, desiatky nemocníc, armáda zdravotníkov – len ten pacient tam chýbal. Meradlom úspechu bola schopnosť pacienta udržať samopal, alebo aspoň lopatu, nie kvalita života. O to ťažšie sa teraz v krajinách ako je Slovensko premýšľa nad zmenou.

Zmenou bude prechod od nákladného a nepríliš efektívneho „necieleného“ verejného zdravotníctva k „prioritizujúcemu“ verejnému zdravotníctvu. To sa viac zameriava na závažné stavy, pracuje s pacientom individuálnejšie, ale zároveň od neho vyžaduje väčšiu mieru spolupráce. Je viac otvorené inováciám, kapitálu, aj peňaženkám spotrebiteľov.

Táto premena je samozrejme témou na roky, ak nie dekády. Prečo má súvislosť s rokom 2023? Pretože sa končia roky bezbolestného rozpočtového míňania. S gigantickým deficitom a rastúcimi úrokmi na štátnom dlhu bude čoraz ťažšie „riešiť“ problémy obhadzovaním peniazmi. Ak premenu zdravotníctva smerom k prioritizujúcemu nezačne robiť štát,

začnú nám tu existovať zdravotníctva dve. Jedno nezávislé na štáte, moderné a efektívne – ale plne komerčné. Druhé síce bude solidárne, ale zároveň so stagnujúcou kvalitou a bariérami v podobe čakacích dôb. Bude pascou pre tých, ktorí nebudú vedieť využiť služby z komerčného sveta.

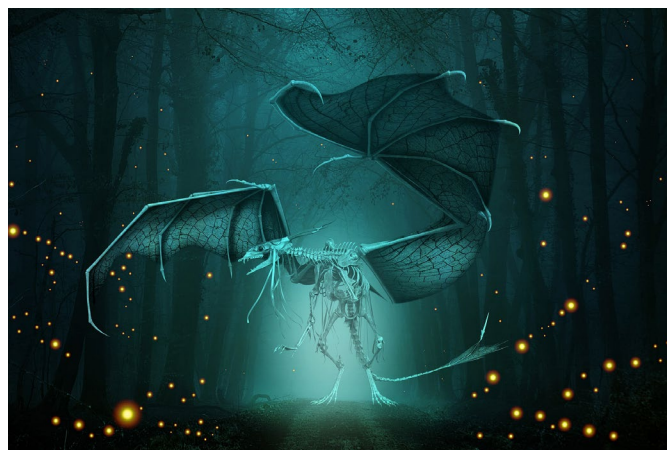
Aktuality.sk, 4.1. 2023

Rozpočet na draka

Radovan Ďurana

Znie to neuveriteľne. Koalícia, ktorá mala nedávno v parlamente ústavnú väčšinu, sa minulý december do poslednej chvíle strachovala o schválenie rozpočtu. Videli sme v priamom prenose, že rozpočtový proces nie je dostatočne robustný, aby odolával politickým vrtochom a zvláštnostiam.

Priznám sa, že ako dlhoročný analytik verejných financií som tak trochu dúfal, že skončíme v provizóriu. Ešte som ho nezažil, a predpokladám, že by sme sa z neho veľa naučili. Najmä o schopnostiach a znalostiach úradníkov, ktorí by na svetlo sveta vytiahli všetky tie nevyčerpané položky z minulých rokov, kapitálové rezervy, odložené transfery a podobné záľudnosti, ktoré sa do hlavnej knihy rozpočtu nedostanú. Provizóriom by tiež ukázalo, čo sú skutočné priority politikov, ktorí by museli ukázať prstom na investície odsúdené na založenie do šuplíka. A pod tlakom provizória by sme sa snád' dočkali aj nejakých úspor vo verejných výdavkoch, nebodaj znižovania stavov rastúceho počtu úradníkov.

Treba však povedať, že zahrávanie si s rozpočtovým provizóriom, keď najväčšie problémy sú vo vedení ministerstva financií, by nebol dobrý nápad. Nielenže rozpočet bol predstavený na poslednú chvíľu. Neschopnosť ministerstva poriadne vykonávať svoju prácu sa prejavila aj v tom, že mnohé dane sa do parlamentu dostali cez poslancov a nie štandardným procesom.

Toto zvyšovanie daní ale neriešilo otázku - kde vezmeme zdroje na energetickú krízu a platy lekárov. Tie pozmeňovky sú dedičstvom rok starého návrhu daňovej reformy, ktorá sa rozhodne nestretla s pozitívnym prijatím. V pozmeňovkách išlo predovšetkým o financovanie rodinného balíčka.

Daň za schválenie rozpočtu však rozhodne nebude symbolická.

Najhoršou zmenou, hoci zatiaľ parlamentom neschválenou, je radikálne zvýšenie osobitného odvodu pre podniky v regulovaných odvetviach. Dodatočná sadzba dane 12 % zo zisku ročne znamená radikálny nárast a stopku pre nové investície v týchto odvetviach.

Hneď v závese je nový druh dane, ktoré majú platiť vlastníci plynovodov a ropovodov. Nie je lepší spôsob, ako zvýšiť náklady na energie pre spotrebiteľov. Navyše ide o dane pre firmy, ktoré už dnes dividendami významne plnia štátnu kasu. Uvidíme, ako parlament naloží s vetom prezidentky.

Túžba viac zdaní alkohol je spoločná pre mnohé strany, dokonca aj tie, ktoré chceli daňovú brzdu. Spotrebné dane sú definované sumou, nie sadzbou. A tak sa vždy nájde chytrý politik, ktorý zahlási, že kvôli rastúcej inflácii potrebujeme zvýšiť aj tieto dane. Bohužiaľ, dane z alkoholu nekončia v rozpočte zdravotníctva, ani v kampaniach na boj s alkoholizmom. Aj tieto dane financujú nové úradnícke miesta vo vládnom sektore, nákupy zbytočných vakcín, či stavby štadiónov. Že týmto politikom ide o zdravie až v poslednom rade je zrejme aj z toho, že nikto z nich nenavrhne zdanenie vína, ktorého výrobcovia a predajcovia si užívajú „neoprávnenú daňovú výhodu“.

Samozrejme, v zozname zvyšovania nemohol chýbať hazard. Ľahký nepriateľ, s ktorým sa predsa nediskutuje. Razantné zvýšenie sadzby z online hier nás dostane do skupiny krajín s najvyššími sadzbami. To sa môže štátu nepekne vrátiť, lebo VPNku už vedľa používať aj deti na druhom stupni základnej školy. Stávky a zaplatené dane jednoducho odídu do tých krajín, kde sú firmy schopné vyplácať vyššie výhry zaťažené nižšími daňami.

Súčasťou daňovej dohody tohto rozpočtu boli ešte dve zmeny. Zníženie DPH na gastro a šport je sympatické, ale skôr symbolické. Nezabúdajme, že stále sme sa nevrátili k 19 % sadzbe DPH, a práve základná sadzba plní pri rastúcej inflácii štátnu kasu. Iste je dlhodobé zníženie lepšie, ako pôvodné plánované na tri mesiace. Akurát nebyť pozmeňovák, ministerstvo financií mohlo proaktívne v Bruseli zabojovať, a vybaviť si možnosť zdaňovať donášku jedla rovnakou sadzbou, keď je to možné napríklad v Írsku.

Zrušenie koncesionárskych poplatkov by bolo znížením daní len vtedy, ak by súčasne nedochádzalo k zvyšovaniu iných daní. Osobne to považujem za nešťastný krok kvôli strate fiškálnej transparentnosti. Je veľmi málo platieb štátu, ktoré sú zároveň cenovkou za tieto služby (napríklad diaľničná známka je ňou nie je). Aj vďaka tomu sa koncesionársky poplatok dlhé roky nemenil, lebo politici vedeli, čo si občania o kvalite tejto verejnej služby a jej cene myslia. Byť neustále závislý od rozmarov aktuálnej vlády kvalite vysielania iste nepridá. Jedno pozitívum sa ale nájde. Zruší sa nezmyselný odvod týchto poplatkov uvalený na zamestnávateľov za zamestnancov, ktorí pochopiteľne nechodia do práce pozeráť Farmu.

Posledným kúskom je Bruselom požehnané zdaňovanie energetických firiem. Krátkozrakosť zavádzania dane je tu

do očí bijúca, od Slovnaftu štát očakáva mnoho stomiliónové investície a od zadĺžených Slovenských elektrární spustenie tretieho ale aj dostavanie štvrtého bloku. Ale ktorý politik by odolal takej príležitosti si zazdaňovať a prerozdeľovať.

Vyššie uvedené dane môžu dohromady predstavovať až 1 miliardu eur. Je zrejmé, že tu nejde o financovanie deficitu, ktorý má dosiahnuť takmer 8 miliárd eur. Nové dane sú vyjadrením postoja k financovaniu štátu, ktoré sa riadi heslom „načo by sme šetrili na sebe, keď to môžu zaplatiť občania a firmy“. Slovenský deficit je v EÚ rekordný, lebo vláda a parlament sú už vo volebnej kampani a odmietajú voličom priznať realitu vysokých cien energií. Nerealistická regulácia cien energií je preto drahá, a to ešte vláda do rozpočtu nemusí dávať umelo nízke ceny elektriny. Akože schválenie daňových výdavkov, obmedzujúce až budúročný rozpočet, ešte nič neznamená, riziko, že nová vláda ho bude ignorovať, tak ako Krajniak odporúčania analytikov, je stále vysoké.

Summa summarum, obmedzujúce provizórium síce nebude, ale dostali sme do vienka rozpočet, na ktorý sa nebude spomínať v dobrom.

Startitup, 10.1. 2023

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

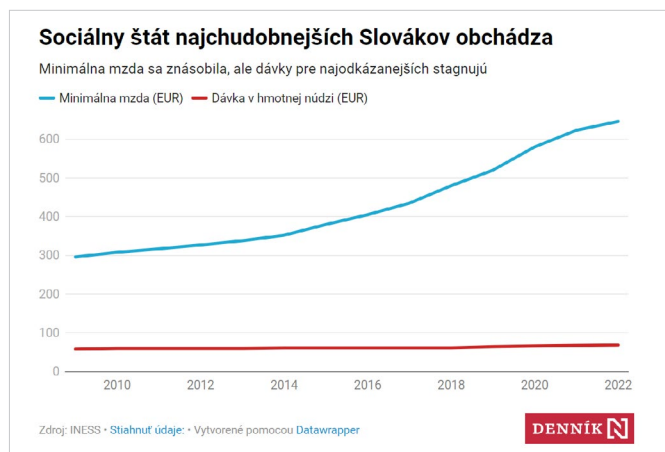
Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Sociálny štát po slovensky

Róbert Chovanculiak

Od roku 2006 vládli na Slovensku väčšinu času politici, ktorí zdôrazňovali úlohu sociálneho štátu. Koncept predvolebných sociálnych balíčkov zľudovel a stal sa neoddeliteľnou súčasťou bežnej politiky bez ohľadu na fázu volebného cyklu. Zavládla fráza „štát sa musí s občanmi podeliť“.

Napriek tomu sa sociálna situácia tých najchudobnejších obyvateľov Slovenska v hmotnej núdzi nezlepšila. Od roku 2006 do roku 2022 vzrástla dávka v hmotnej núdzi z 54,8 eur

na 68,8 eur, čo je nárast o 26,7 % za 16 rokov. V rovnakom období dosiahla celková inflácia výšku 54 %. V reálnom vyjadrení cien z roku 2006 tak klesla dávka na konci roku 2022 na 44,6 eur. Inými slovami, poberateľ dávky v hmotnej núdzi si môže po viac ako dekáde sociálnych balíčkov kúpiť mesačne o 8,4 eura menej tovarov alebo služieb. Hlavné služby zmizli z výdavkov sociálne odkázaných, nemôžu si ich dovoliť, keďže mzdy ich poskytovateľov (napr. opravár práčky) vzrástli o 110 %.

Pre porovnanie, v rovnakom čase vzrástla minimálna mzda z 252 eur na 646 eur, čo je nárast o 156 %. Teda skoro šesťkrát rýchlejší rast, ako bol rast dávok v hmotnej núdzi. Politicky bolo navyšovanie minimálnej mzdy predávané voličom ako sociálna politika. Túto sociálnu politiku však z veľkej časti platil súkromný sektor, a nie priamo štátny rozpočet. Nehovoriac o jej nezamýšľaných negatívnych dopadoch v chudobných regiónoch Slovenska, ktoré potvrdila aj [štúdia IFP](#).

Ďalšími obľúbenými adresátmi sociálnych balíčkov boli dôchodcovia. Priemerný dôchodok vzrástol medzi rokmi 2006 a 2022 z 273 eur na 517 eur. Ide o skoro 90 % nárast, čo je stále viac ako trojnásobne rýchlejší rast než rast dávok v hmotnej núdzi.

Z tohto rozdielného vývoja rastu dávok, minimálnej mzdy a dôchodkov je zrejmé, že sociálnou politikou sa na Slovensku nemyslí pomoc sociálne odkázaným.

V tom lepšom prípade je to pomoc ľuďom s nízkymi mzdami alebo dôchodcom. V tom horšom prípade je to rovno pomoc rodinám strednej triedy, ako ukázali posledné sociálne balíčky z pera Hegerovej vlády.

Slovenský sociálny systém tak potrebuje filozofickú reformu. **Plošné sociálne balíčky pre všetkých znemožňujú pomáhať tým, ktorý to skutočne potrebujú.** To znamená sociálne odkázaným ľuďom. Je správne, ak rozdiel medzi čistou mzdou a sociálnou dávkou je dostatočne motivujúci, ale ak naberie astronomické rozmery, zjavne vytvára vedľajšie náklady. Sociálne odkázaní, bohužiaľ, nie sú pozývaní na rokovanie tripartity, nedostanú sa ani do víkendových politických diskusií.

Absencia efektívne nadizajnovaného sociálneho systému sa ukázala ako veľký problém aj počas krízových situácií. Štát nedokázal spoľahlivo identifikovať finančne najzraniteľnejšie osoby počas pandémie koronavírusu a rovnako ich nevie identifikovať ani počas súčasnej energetickej krízy. Nedokázal tak efektívne pomáhať tým, ktorí boli a sú na pomoc štátu odkázaní. A preto šiel cestou plošných, nesystémových a hlavne extrémne drahých opatrení, ktoré podryvajú udržateľnosť verejných financií.

Denník E, 4.1. 2023

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

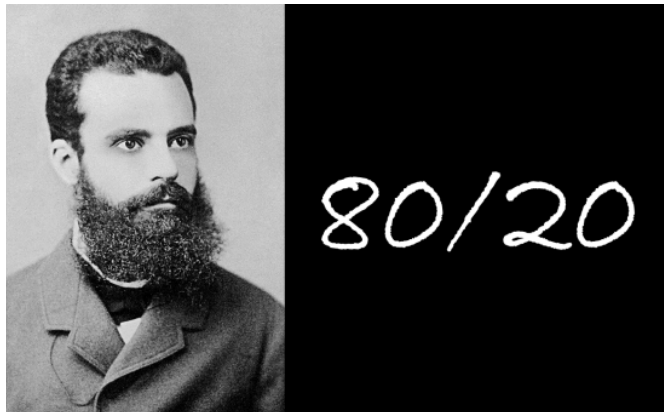
Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Pareto v hospodárskej politike

Martin Vlachynský

Čitateľ už určite počul o pravidle 80:20, známom tiež ako „Paretov princíp“. Ten možno formulovať tak, že 80 % dôsledkov pramení z 20 % príčin.

Vilfredo Pareto pôvodne vyslovil tento princíp v kontexte vlastníctva pozemkov v Taliansku. Postupom času sa však natoľko uchytil, že sa začal aplikovať na akúkoľvek situáciu, kde skupina príčin a skupina dôsledkov sú spojené nerovnomerne.

Paretov princíp vo svojom voľnom výklade je viac rečnícky obrat, ako prírodný zákon. Rečník sa snaží povedať, že sústredenie sa na relatívne malý okruh kľúčových činností nám pomôže dosiahnuť väčšinu túženeho výsledku. A naopak – ak nesprávne identifikujeme kľúčové činnosti, tak napriek enormnej snahe môžeme dosiahnuť mizerný výsledok. A je jedno, či v danom prípade je pomer 80:20, 73:27 alebo 92:8.

Tento princíp môžeme použiť aj na hospodársku politiku. Vezmime si napríklad rozpočet. Väčšina rozpočtových peňazí končí v malom okruhu oblastí. O dlhu a deficite rozhodujú sociálne výdavky, zdravotníctvo a odmeňovanie vo verejnej správe. To je tých 20 % oblastí, ktoré rozhodnú o 80 % rozpočtu. Kto chce mať zdravé verejné financie, musí efektívne riadiť výdavky v týchto pár oblastiach. Všetko ostatné je zábavka s minimálnym efektom.

Alebo odstraňovanie byrokracie. Očista sa musí sústrediť na tie činnosti, ktoré sa týkajú čo najväčšieho počtu občanov a najväčším časovým nákladom. Desiatky, ba stovky dobrých opatrení z antibyrokratických balíčkov budú zatienené jednou nezmyselnou požiadavkou na manuálny zápis rodného čísla konateľov, ktorá spôsobuje mentálny kolaps tisícok podnikateľov a reálny kolaps obchodných súdov.

Pareto by mal byť inšpiráciou aj na fungovanie sociálneho systému a zdravotníctva. Teda 80 % solidárnej snahy by sa malo sústrediť na 20 % najťažších sociálnych a zdravotných prípadov.

Ignorovanie tohto pravidla je niekedy cieľenou politickou stratégiou na voličov. Politici radi mávajú pred nosom rôznymi nezmyslami, ktoré znejú pekne, ale náš život ovplyvnia minimálne, a neradi sa bavia o zopár kľúčových veciach, ktoré rozhodujú o budúcnosti krajiny.

Čitatelia, voliči, novinári, ale aj analytici – budme aj my pareto-optimálni. Sústreďme 80 % našej pozornosti na 20 % toho, čo politici robia. Blíži sa predvolebná kampaň, bude to skvelá príležitosť túto stratégiu otestovať.

HN, 16.1. 2023

Súkromná iniciatíva je vo vzdelávaní kľúčová

Róbert Chovanculiak

Na Slovensku tvoria súkromné základné školy pár percent. Drvivú väčšinu škôl zriaďujú obce a mestá. A to je škoda, keďže práve súkromné školy sú často zakladané aktívnymi ľuďmi, ktorí majú predstavu o tom, čo chcú vo vzdelávaní dokázať. Títo ľudia idú s kožou na trh a ich budúcnosť je priamo spojená s (ne)úspechom školy. To vytvára dobre nastavené motivácie neponechať školu samospádu, ale priniesť niečo nové, funkčné. Presný opak toho, čo sa často deje vo verejnom školstve.

Prakticky všetky dnes svetoznáme školy, ktoré priniesli dôležité inovácie do vzdelávania a z ktorých sa stali dokonca samostatné vzdelávacie filozofie, boli založené ako súkromné školy so svojimi vlastníkmi.

Od Montessori školy po Sudbury

Prvú **Montessori školu** založila Maria Montessori v roku 1906. Niesla názov „Casa dei Bambini“ (Dom detí) a išlo o súkromnú školu založenú v chudobnej štvrti San Lorenzo v talianskom Ríme. Začala ako malá škola pre 60 detí, ale do dnešného dňa sa po svete otvorilo viac ako 20-tisíc škôl v 110 krajinách, kde sa vzdelávajú stovky tisíc detí.

Prvú **waldorfskú školu** otvorili v roku 1919 v meste Stuttgart v Nemecku. Znova išlo o súkromnú školu, ktorú založil riaditeľ fabriky na výrobu cigariet Waldorf Astoria pre svojich zamestnancov. Ideovým zakladateľom školy sa stal vtedy populárny filozof Rudolf Steiner. Dnes je po svete viac ako 1 200 waldorfských škôl v 75 krajinách sveta.

Prvú **Summerhill školu** založil v roku 1924 Alexander Sutherland Neill v meste Lyme Regis v Anglicku. Filozofiou tejto súkromnej školy bolo dať deťom a zamestnancom čím viac slobody prostredníctvom demokratických princípov. Výsledkom je škola, kde nie sú povinné premety ani

známkovanie a deti riadia svoje vzdelávanie a spolurozhodujú o fungovaní ich komunity. Dnes je podobných demokratických škôl vo svete viac ako 600.

Podobne, prvú **Sudbury Valley školu** založila komunita ľudí v roku 1965 v štáte Massachusetts, USA. Išlo tiež o súkromnú školu so 130 žiakmi, ktorí mali úplnú slobodu pri vzdelávaní sa a spoluúčastnia sa na vedení školy. Dnes existuje po svete viac ako 60 škôl, ktoré sa identifikujú ako Sudbury.

Súkromná iniciatíva a podnikatelia stáli aj za školami typu „**No Excuses**“ (žiadne výhovorky) ako napr. Success Academy v New Yorku. Ide o tradičnejšie školy, kde je vzdelávanie zamerané na získavanie kvalitných akademických zručností a základných gramotností. Prvá bola otvorená len pred 16 rokmi v roku 2006. Sú charakteristické prísnyimi pravidlami vo všetkých aspektoch školy. Od oblečenia žiakov, cez správanie sa na chodbách a vyučovaní až po samotný vzdelávací proces, pri ktorom sú často využívané vedecky overené explicitné inštrukcie.

Na Slovensku máme sedem pedagogických fakúlt, kde každý deň robí výskum asi stovka profesorov pedagogiky. Napriek tomu sa zdá, že najnovší výskum a vývoj do nášho školstva presakuje len veľmi pomaly. Zmeny na školách sa dejú na úrovni dekád, ale svet okolo sa zásadným spôsobom mení, keď to trochu preženiem, už skoro každý deň.

Preto potrebujeme reformy, ktoré pomôžu odstrániť prekážky zakladaniu nových inovatívnych škôl a zároveň tieto reformy umožnia zatvárať a presúvať do iných rúk také školy, ktoré dosahujú extrémne zlé výsledky. Nie nekonečné prepisovanie štátneho kurikula, ale toto je typ reformy, ktorý má šancu niekam reálne školstvo posunúť.

SME, 25.12. 2022

Pozitívne myslenie

Martin Vlachynský

Zdravotníctvo do nového roka potrebuje pozitívne myslenie. To je ale klišé konštatovanie, že?

Je to skôr také moje osobné predsavzatie. Mojih niekoľko rokov analyzovania a mudrovania o zdravotníctve sa nieslo v znamení

reaktívnosti. V zdravotníckej politike neexistuje žiadna strategická linka ani jednotná agenda, len obrovské množstvo viac-menej náhodne generovaných nápadov. Výnimkou bola snáď len lieková politika a optimalizácia siete nemocníc, ale aj pri tých platí, že najväčšie výzvy majú ešte len pred sebou.

Pre analytika to znamená nekonečný kolotoč lúštenia zákonov, dôvodových správ a odpovedí pre médiá. A prináša to hlavne kritiku, pretože pochváliť si svoje vlastné návrhy dokážu predkladatelia aj sami. Vo futbalovej terminológii je to také odkopávanie lopty z obrany.

Bohužiaľ, symbolom politiky v slovenskom zdravotníctve je mikromanažment. Snaha ovplyvniť každý jeden dej podľa svojich predstáv. Nie je to tak dávno, kedy premiér krajiny slávnostne nakupoval pre nemocnice toaletný papier. Mimochodom, už zase tam nie je, preveril som koncom roka...

Predstava Rady múdrych, ktorá pomocou pák a motívov kontroluje každý proces v systéme, sa prenáša aj na obyvateľov. Televízne spoty z konca roka so šomrajúcimi rodičmi, sťažujúcimi sa na nedostatok pediatrov, mi len potvrdili výsledky nášho nedávneho prieskumu verejnej mienky: veľká časť obyvateľov si ešte neuvedomila, že staré časy sa končia. Systém postavený na lôžkach a armáde lekárov a sestier sa nezadržiateľne rozpadá aj v oveľa bohatších krajinách, ako je Slovensko. Môže za to demografia, technologický pokrok, aj strnulosť socializovaných systémov.

V novom roku tak hlavne nepotrebujeme neustále naháňať ideál zdravotníctva, ktorý nikdy neexistoval a šance na jeho existenciu sa ďalej neustále znižujú. Je to ideál postavený na kombinácii doktora Sovu ako dobráckeho vševediaceho autoritára, zasadeného do prostredia nemocnice z amerických seriálov, plnej technológií a krásnych izieb. Alebo inak, je to ideál, v ktorom maximalizujeme celú trojicu cieľov – dostupnosť, kvalitu a finančnú udržateľnosť.

Miesto hľadania rajskej záhrady budme realisti. Bude treba viac prioritizovať, bude treba viac experimentovať, decentralizovať, otvoriť systém novým finančným zdrojom aj nápadom, a v neposlednom rade viac zapojiť pacienta, aj keď mnohí z nich sa tomu budú urputne brániť.

Čo s tým má to pozitívne myslenie, spomenuté v úvode? Nerobím si nádeje, že v roku 2023, alebo vlastne kedykoľvek príde k náhlej zásadnej zmene myslenia a zdravotnícka politika sa bude robiť inak, ako sa robila dosiaľ. Nedá sa ani úplne odignorovať, pretože jej rozhodnutia ovplyvňujú každodenné fungovanie systému.

Pozitívne myslenie miesto toho znamená povzniesť sa nad každodennosť a nad horizont jednej krajiny. Vo svete sa dejú úžasné veci. Nemyslím tým len nové lieky, medicínske technológie a postupy. Vyrastá celý nový globálny ekosystém starostlivosti o telesnú schránku homo sapiens. Pokročilá diagnostika, second opinion, telemedicina, wearables, umelá inteligencia, retailové kliniky, nové poisťné produkty, vzdelávacie programy a ďalšie termíny, ktoré samé osebe nie sú žiadnou revolúciou, niekedy sú až troška „hype“. No spolu vytvárajú alternatívu, ktorá sa rozvíja bez ohľadu na to, čo spravia slovenské vlády. Slovenská vláda má len moc

rozhodnúť, či Slovensko bude budúcou pevnou súčasťou tohto ekosystému, alebo nie. A možno ani len takú moc nemá.

Pozitívne myslenie zároveň znamená chytiť do rúk svoj osud aj v otázkach zdravia, tak ako sa to už pomaly učíme v otázke vzdelania, alebo zabezpečenia na dôchodok. Staráť sa o svoje telo. Vzdelávať sa svojpomocne aj konzultáciami s odborníkmi. Investovať do preventívnych vyšetrení čas a keď treba, aj financie. Pátrať po kvalitných poskytovateľoch služieb doma, ale aj za hranicami. V neposlednom rade pripravovať sa na horšie časy aj finančne, či už poisťovacími produktami, alebo starým dobrým sporením. Zdravotníctvo totiž nezmenia politici, ale noví pacienti.

Zdravotnícke noviny, 16.1. 2023

Domáce nemocnice

Matej Bárta

„Najlepším miestom na liečenie chorôb sú nemocnice.“ Na prvé zamyslenie sa nám toto tvrdenie môže zdať prirodzené a správne – nemocnice predsa na jednom mieste združujú potrebné vybavenie a kvalifikovaných ľudí, a tak vytvárajú ideálne prostredie na riešenie zdravotných problémov.

Ak však pandémie koronavírusu bola (resp. stále je) v niečom prospešná, tak to je otestovanie zaužívaných konceptov, procesov a postupov. Platí to aj v prípade nemocničnej starostlivosti – ako ukážeme v tomto texte, nemocničná starostlivosť sa vlastne vôbec nemusí odohrávať len v nemocniciach.

O čo teda ide? Koncept „domácej nemocnice“ („Hospital at home“) zahŕňa presun významnej časti zdravotnej starostlivosti, ktorú zväčša pacient dostáva v nemocnici, k nemu domov. Pre pacienta to znamená, že buď **nie je hospitalizovaný vôbec**, alebo je prepustený domov skôr – ešte v stave, keď si vyžaduje relatívne značnú starostlivosť. S pacientom sa k nemu domov presunú aj **napríklad elektronické zariadenia**, ktoré monitorujú jeho životné funkcie a prenášajú údaje zdravotným sestram; doma sa však vykonávajú aj úkony ako odbery krvi, infúzie liekov, prípadne dokonca zhotovovanie röntgenových snímok. Na ich vykonanie pacienta navštevuje vyškolený personál – lekár, zdravotná sestra, ošetrovateľ, domáci zdravotný asistent, prípadne

fyzioterapeut. Pre prípad potreby je tento personál pacientovi k dispozícii aj na telefóne.

Domáce nemocnice sú však pomerne radikálnou novinkou a aby ich zavádzanie bolo opodstatnené, musia oproti súčasnému stavu prinášať nejaké výhody. Podľa dostupného výskumu existuje hneď niekoľko takýchto výhod: okrem **kratšej doby hospitalizácie** (ktorá implikuje nielen uvoľnenie lôžok pre naliehavejšie prípady, ale aj **nižšie náklady na hospitalizáciu**) trávajú napríklad pacienti v domácich nemocniciach **menej času** sediac a ležiac, majú **lepší spánok**, vykazujú **lepšie výsledky**, a celkovo lepšie hodnotia **starostlivosť**, ktorej sa im dostáva. **Metaštúdia** z roku 2012, ktorá skúmala 61 štúdií o domácich nemocniciach zistila, že tento koncept je spojený so zníženou úmrtnosťou, zníženou mierou opätovného prijatia do nemocnice a zvýšenou spokojnosťou pacientov a opatrovateľov, pričom ale tento koncept nemení záťaž opatrovateľov.

Existujúci výskum naznačuje, že môže priniesť značné benefity. Už pred vypuknutím pandémie koronavírusu model začali využívať niektoré z najväčších amerických **sietí nemocníc** (napr. Ascension, CommonSpirit a Highmark Health). Pandémia akcelerovala odklon nemocníc od nemocničnej zdravotnej starostlivosti smerom k modelom starostlivosti v domácnosti. To potvrdzuje aj **výskum** spoločnosti Moody's Investors Service. Faktormi, ktoré mohli dopomôcť **vzostupu** atraktivity domácich nemocníc sú napríklad zvýšený dopyt po voľných lôžkoch a riziko prenosu koronavírusu v budovách nemocníc preplnených kovidovými pacientmi. Domáce nemocnice takéto problémy riešia (resp. im predchádzajú).

Znie to skvelo, však? Model domácich nemocníc však zatiaľ určite nie je mainstreamom, a k tomu aby sa ním stal, mu v ceste stojí viacero bariér. Jednou z nich určite je fakt, že ľudia sa nerozhodujú len podľa dôkazov. Existencia výskumu podporujúceho tento model tak nestačí na to, aby personál nemocníc nápad s nadšením prebral. Portál Healthcare Dive **vníma** ako jednu z najväčších prekážok práve neochotu lekárov, ktorým prekáža strata kontroly a adaptácia na nový model.

Prekážky však existujú aj na makroskopickej úrovni – podporu musí tento model získať aj „u systému.“ Napríklad v Spojených štátoch bol rozmach tohto spôsobu poskytovania starostlivosti v posledných dvoch rokoch spôsobený aj tým, že tamojší federálny program verejného zdravotného poistenia Medicare v dôsledku mimoriadnej situácie **umožnil** nemocniciam požiadať o isté výnimky v oblasti požiadaviek na úhradu zdravotných výkonov. Po schválení žiadosti tak nemocnice dostávali za poskytovanie starostlivosti u pacientov doma rovnaké platby, ako za nemocničnú starostlivosť.

V súčasnosti však nie je jasné, či táto výnimka bude pokračovať, čo následne odrádza nemocnice od širšieho prijatia konceptu domácej nemocnice. Ak by sa však výnimka stala trvalým pravidlom, programy domácich nemocníc by sa s najväčšou pravdepodobnosťou postupne rozrástli. Podľa geriatra **Brucea Leffa** z Johns Hopkins University School of Medicine, ktorý takýto program spustil, by „v najbližších rokoch nemocničnú starostlivosť v domácom prostredí zaviedlo najmenej tisíc nemocníc“ ak by sa výnimka stala trvalou. Súčasný mimoriadny stav v oblasti verejného zdravia je v Spojených štátoch v platnosti do januára 2023, pričom sa očakáva, že ešte bude

o niečo predĺžený. Podľa New York Times však v priebehu roka 2023 bude **ukončený**. Čo sa stane s výnimkou pre úhradu domácej starostlivosti nateraz nie je jasné.

Na záver je potrebné podotknúť, že určite existujú úkony, ktoré sa k pacientom domov skrátka presunúť nedajú, a tento text nemá za cieľ presvedčať čitateľa o opaku. Dostupné dáta však naznačujú, že presun väčšej časti starostlivosti von z nemocníc smerom k pacientom domov má potenciál zlepšiť a zefektívniť zdravotnú starostlivosť. Profitovať by z toho mohli ako pacienti, tak lekári, ktorí by v priemere na jedného pacienta mohli minúť menej času, a v konečnom dôsledku tak ošetriť viac pacientov. V čase, keď viaceré krajiny vrátane Slovenska bijú na poplach z dôvodu nedostatku lekárov, môžu práve takéto inovácie o niečo zlepšiť situáciu.

Blog SME, 16.1. 2023

Politika nie je dobrý nástroj, ako riešiť problémy

Tim Worstall

Niekedy je politika nevyhnutným nástrojom riešenia spoločenských problémov. Ale stále je potrebné mať na pamäti, že politika je zlým nástrojom. Nevyhnutnou sa stáva len vtedy, keď je tým najmenej zlým riešením.

Vezmime si také investície. Miestne zastupiteľstvo v Thurrocku (Essex, Veľká Británia) si povedalo, že by malo investovať. A že sa im to veru nevydarilo:

Toryovcami vedené zastupiteľstvo priznalo, že séria katastrofálnych investícií do riskantných komerčných projektov spôsobila bezprecedentný deficit vo výške takmer 500 miliónov libier a priviedla ho na pokraj bankrotu... týmto zastupiteľstvo priznalo, že na investíciách do solárnej energie a iných podnikov prišlo o 275 miliónov libier...Turrock si následne požičal 1,5 miliardy libier, a tak sa v posledných rokoch stal jedným z najzadlženejších anglických miestnych samospráv – ide o desaťnásobok bežných ročných výdavkov na miestne služby - aby umožnil sériu investícií do solárnej energie a iných podnikov... z tejto sumy stoviek miliónov požičal aj spoločnostiam vlastným podnikateľom Liamom

Kavanaghom, ktoré realizovali investície do 53 solárnych fariem.... lacno si požičiam od ministerstva financií a ... investujem! ...

Podarilo sa im požičať si za nižšie ako komerčné trhové sadzby, investovať do jedného z najbúrlivejšie sa rozvíjajúcich odvetví v krajine - solárna energia je deväťkrát lacnejšia ako iné spôsoby výroby elektriny, všakže? A pritom sa za jej predaj inkasuje plná trhovú sadzbu? - A žeby sa im medzitým podarilo prísť o obrovskú časť hotovosti? (To mi, nevychádza...)

Dobre, takže vláda investujúca v mene prospechu spoločnosti nie je niečo, čo funguje.

A tu opäť **vyskakuje George Monbiot**:

Tri odvetvia, ktoré sú zrejme najviac zodpovedné za kolaps ekosystémov a vymieranie voľne žijúcich živočíchov sú fosílna palivá, rybolov a poľnohospodárstvo. V roku 2021 vlády priamo dotovali ťažbu ropy a zemného plynu sumou 64 miliárd USD (60,5 miliardy eur) a ďalších 531 miliárd USD (502 miliárd eur) vynaložili na udržiavanie nízkych cien fosílnych palív. Najnovšie údaje o rybolove z roku 2018 naznačujú, že globálne dotácie pre tento sektor predstavujú 35 miliárd USD ročne, z čoho viac ako 80 % ide na veľkoplošný priemyselný rybolov.

Zoberme si tu rybolov ako príklad. Je to oblasť, v ktorej je vláda a politika nutná. Jednoducho preto, že čelíme problému spoločnej pastviny. Ako popisuje Elinor Ostromová, ktorá získala Nobelovu cenu za výskum, v ktorom vysvetľuje, že: na to, aby pobrežný rybolov dobre fungoval v oblastiach, kde nie je veľa záujemcov, možno ho do značnej miery ponechať na spoločenský tlak a riadenie v tomto malom počte používateľov. Tento systém vo väčšom meradle - pri rybolove na otvorenom mori a v hlbokých oceánoch - nefunguje. Tam je počet potenciálnych záujemcov jednoducho príliš veľký, preto sa nachádzame vo svete tragédie spoločnej pastviny Garretta Hardina. To si vyžaduje politické opatrenia - buď vytvorenie a pridelenie vlastníckych práv, alebo detailne premyslenú reguláciu.

Ako to už býva, riešenie poznáme. Regulácia, na ktorej treba trvať v prípade rybolovu veľkého rozsahu na otvorenom mori znamená, že vzniknú bezlovne zóny, a v tých zvyšných oblastiach, kde bude rybolov povolený, budú rybárom pridelené individuálne kvóty s možnosťou ich predaja. Dôvodom pre prístup založený na súkromnom vlastníctve, a nie na priamej regulácii, je skutočnosť, že najziskovejšia úroveň množstva rýb v danom súkromnom rybárskom revíri je vysoko nad úrovňou udržateľnej populácie rýb, ktorá by pre tento revír bola definovaná reguláciou. Totiž, ak rybári ponechajú väčšie počty rýb, ako je nevyhnutné minimum pre reprodukciu (aké by pravdepodobne vyžadovala regulácia), zabezpečia rybám také podmienky, že je jednoduchšie ich loviť a zároveň tak dokážu zarobiť aj viac peňazí (k čomu sú motivovaní, ak ide o súkromné vlastníctvo).

Náš problém však spočíva v tom, že hoci vieme, a to už niekoľko desaťročí, že toto je riešenie, politika je pri jeho realizácii až pozoruhodne žalostne slabá. V skutočnosti sa to podarilo len v Austrálii a jej okolí a v niektorých rybolovných revíroch

na Aljaške. Celá EÚ - ktorá trvá na tom, že rybolov je jednou z jej kľúčových (áno, nesmejte sa) kompetencií - toto vie, a predsa trvá na tom, že to nie je systém, ktorý treba zaviesť.

Politika nie je dobrým riešením, a to ani v prípade, keď je nevyhnutným riešením.

Mohli by sme sa pozrieť aj na [emisie](#):

V rokoch 2013 - 2021 boli energeticky náročným odvetviam vrátane oceliarskeho, cementárskeho, chemického a leteckého priemyslu udelené bezplatné emisné povolenky v hodnote 98,5 miliardy eur. To je viac ako 88,5 miliardy eur, ktoré systém EÚ na obchodovanie s emisiami (ETS) vymeral znečisťovateľom, väčšinou uhoľným a plynovým elektrárňam, za ich emisie CO₂.

Teoreticky by malo byť obmedzenie objemu emisií a obchodovanie s nimi (cap and trade) rovnako efektívne ako daň z uhlíka. Je tu však zásadný rozdiel - pri obchodovaní s emisiami ide o známy objem emisií za neznámu cenu, daň znamená zadanú cenu pri neznámom objeme. Pri správne stanovenej cene by však mali byť pri znižovaní emisií oba prístupy rovnako účinné. My tu už dlho uprednostňujeme cestu daní, pretože znamená menej politiky. Politici, naopak, dlhodobo uprednostňujú metódu obmedzenia a obchodovania, pretože znamená viac politiky. Ako vidíme, viac politiky veci len zhoršuje - politici sa totiž nikdy nedokázali

prinútiť k tomu, aby spoplatnili všetky emisné povolenky. Totiž, počúvaním námietok tých, ktorí by povolenky chceli mať zadarmo, prináša oveľa viac zábavy a (najmä) moci.

Politika je jednoducho úplne hrozný spôsob, ako dosahovať ciele. Preto by sme mali obmedziť využívanie politiky ako metódy na dosiahnutie cieľov na to atomárne neredukovateľné minimum, keď je politika najmenej zlou metódou na riešenie skutočných problémov, ktoré na nás vesmír zosiela. To znamená, že ak existuje akékoľvek iné možné riešenie než politika, použime namiesto nej to.

Kto vie... Ak dostatočne obmedzíme pôsobnosť politiky, striktné obmedzíme politický proces a politikov len na tie veci, ktoré sa prostredníctvom tohto procesu bezpodmienečne musia riešiť, možno skončíme pri rozhodnutiach, ktoré budú občas vychádzať z rozhodnutí podporených zdravým rozumom.

Autor: **Tim Worstall**, britský spisovateľ a Senior Fellow na Adam Smith Institute

Pôvodne vyšlo na [Adam Smith Institute](#), 1.12. 2022

Pre INESS preložili: Ina Sečíková, Radovan Ďurana

iness.sk, 13.1. 2023

Prehľad najdôležitejších tém pre vás tiež každý týždeň pripravujeme v newsletteri **Týždeň s INESS**

TÝŽDEŇ S INESS

Po letnej prestávke je týždenný newsletter Týždeň s INESS späť. Ak chcete aj vy dostávať tento stručný týždenný prehľad našich reakcií na aktuálne témy, [kliknite sem](#). Následne si podľa jednoduchých inštrukcií aktualizujte svoje preferencie v odbere našich emailov. Alebo nám len napíšte na barbora.tomlyova@iness.sk a my vás do zoznamu zaradíme sami. Samozrejmosťou je aj jednoduché odhlásenie v prípade, že vás náš newsletter nechytí za srdce.

Chcem podporiť INESS

Aj vy môžete prispieť k slobodnejšej a vzdelanejšej spoločnosti na Slovensku.
Podporte naše aktivity, a my budeme môcť pracovať o to intenzívnejšie.

Ďakujeme, každú vašu podporu si veľmi vážime.

Podujatia

Prihláste sa na Akadémiu klasickej ekonómie

Pozývame vás prihlásiť sa na šestnásty ročník Akadémie klasickej ekonómie.

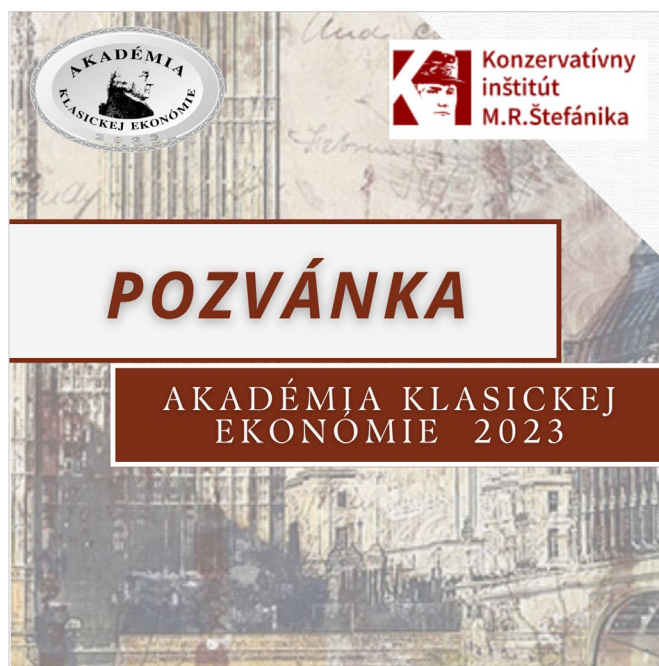
Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika v spolupráci s partnermi otvárajú v roku 2023 už šestnásty samostatný ročník cyklu seminárov – AKE 2023. Vzdelávací program AKE je určený pre všetkých záujemcov, ktorí chcú hlbšie preniknúť do myšlienok významných predstaviteľov ekonomického myslenia.

Na jednom seminári bude mať koreferát o téme peňazí aj náš analytik INESS a autor kníh *Zlé peniaze* a *Ako na zlato* **Juraj KARPIŠ**.

Prihlásiť sa môžete do 17.2.2023.

Prihlasovací formulár aj s ostatnými info nájdete [na webe AKE](#).

Tešíme sa na vás!

Vlogy a podcasty

Na vŕšku #113 - Detská práca v škole je nevyužitý potenciál

Inovácie na škole môžu nabráť rôzne podoby. V Sabis školách dokázali zapriať do práce svojich žiakov a tým ich naučiť dnes tak potrebné soft-skills. #navrsku o škole pracou.

Na Vŕšku #112 - Aké zdravotníctvo chcú Slováci?

Na jeseň 2022 si INESS nechal vypracovať prieskum verejnej mienky. Jeho otázky sa zameriavali na ochotu Slovákov robiť hodnotové zmeny v zdravotníctve. #navrsku sme spolu prešli jednotlivé odpovede a zamysleli sme sa nad výsledkami. Čo vyplýva z veľkej rozpoltenosti odpovedí?

Publikáciu s výsledkami prieskumu si môžete [stiahnuť na našom webe tu](#).

INESS na DNES #84: Ako sú platení lekári?

Informácii, že platy nemocničným lekármi stúpili, ste sa určite nevyhli. Viete ale odkiaľ prichádza lekárom na účet ich plat? Kto platí našich lekárov? Celkom jednoduchá otázka, no mnohým odpoveď jasná nie je. Vypočujte si náš prvý podcast z roku 2023 a všetko sa od Martina Vlachynského dozviете.

INESS do UCHA #31: V novom roku bez výhovoriek

Než sa Európa premotala k nejakým orbánovským cenovým stropom, vysoké ceny a globalizácia začali problém energií riešiť. Koniec roka priniesol ceny energií v strmom páde. Je reálna šanca, že ceny plynu a elektriny v roku 2023 nedosiahnu ten európsky, ani mnohé národné stropy. Stovky miliárd eur, ktoré tieto stropy majú kryť, budú možno zachránené. Možno by to bol vhodný novoročný záväzok – prestať dúfať, že všetky problémy za nás vyriešia „balíčky“. Vypočujte si viac o tom, ako vkročiť do nového roka bez výhovoriek v #INESSdoUCHA od Martina Vlachynského.

INESS do UCHA #30: Sociálny štát po slovensky

Od roku 2006 vládli na Slovensku väčšinu času politici, ktorí zdôrazňovali úlohu sociálneho štátu. Zavládla fráza „štát sa musí s občanmi podeliť“. Napriek tomu sa sociálna situácia tých najchudobnejších obyvateľov Slovenska v hmotnej núdzi nezlepšila. Od roku 2006 do roku 2022 vzrástla dávka v hmotnej núdzi z 54,8 eura na 68,8 eura, čo je nárast o 26,7 % za 16 rokov. V rovnakom období dosiahla celková inflácia výšku 54 %, a tak si poberateľ dávky v hmotnej núdzi môže po viac ako dekáde sociálnych balíčkov kúpiť mesačne o 8,4 eura menej tovarov alebo služieb.

INESS do UCHA #29: Nechajte ceny pracovať

V ekonomike existuje nástroj, ktorý prekoná všetkých bruselských úradníkov a dokonca aj ekonómov. Týmto nástrojom sú ceny. Ceny sú feromóny kapitalizmu, lákajú k sebe kapitál a talent. Čím vyššie, tým intenzívnejšie lákadlo. Výhodou voľnej cenotvorby je, že netreba nič dotovať, zakazovať, ani prikazovať. Ak ceny nie sú (emisie), skúsme ich najskôr zaviesť a nie rovno prichádzať s konkrétnymi technickými riešeniami. Ak ceny hrozia katastrofou pre najchudobnejšie časti obyvateľstva, pomôžme im cielenými dávkami. Ale ak sa pokúsime ceny zničiť a nahradiť ich spleťou dotácií, daní, limitov a nariadení, skončí to zle.

INESS do UCHA #28: Rozpočet na draka

Priznám sa, že ako dlhoročný analytik verejných financií som tak trochu dúfal, že skončíme v provizóriu. Ešte som ho nezažil, a predpokladám, že by sme sa z neho veľa naučili. Provizórium by tiež ukázalo, čo sú skutočné priority politikov, ktorí by museli ukázať prstom na investície odsúdené na založenie do šuplíka. Treba však povedať, že zahrávanie si s rozpočtovým provizóriom, keď najväčšie problémy sú vo vedení ministerstva financií, by nebol dobrý nápad. Daň za schválenie rozpočtu však rozhodne nebude symbolická. Vypočujte si zhodnotenie nového rozpočtu SR od Radovana Ďuranu.

INESS do UCHA #27: Pomoc proti ekonomickým stereotypom

Ekonomické stereotypy sú hlboko zažrané v našej kultúre a každodennom slovníku. Zaujať môžeme rozprávkami, v ktorých je kupec väčšinou negatívna postava a skončiť hollywoodskymi filmami, kde sa to hemží zločinnými korporáciami. Avšak nielen rozprávky a kasové trháky, ale aj každodenný ekonomický slovník širokej populácie je „nekorektný“. Vypočujte si komentár od Martina Vlachynského o pomoci proti ekonomickým stereotypom ako #INESSdoUCHA.

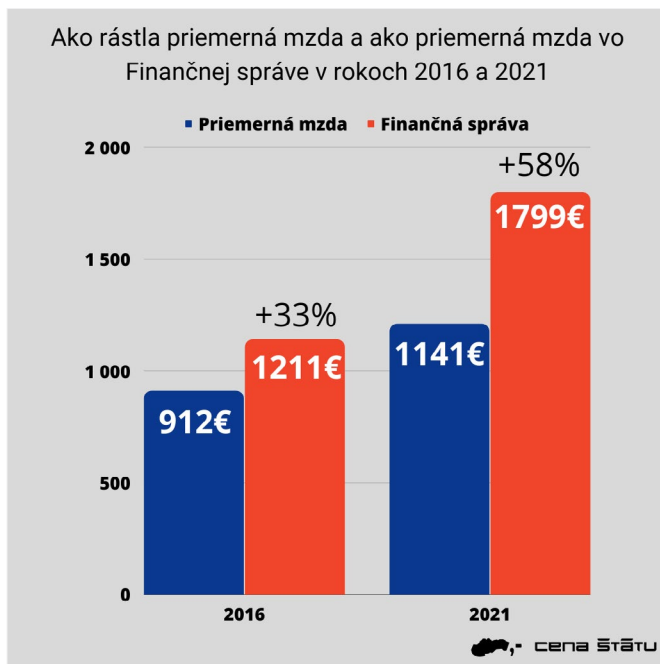
Horúca ponuka kníh od INESS tu: iness.sk/books

Cena štátu

Už od roku 2006 vám prinášame **projekt Cena štátu**, ktorého cieľom je priblížiť verejnosti jednoduchou formou zložité a komplexné údaje z prostredia verejných financií. Veríme, že aj vďaka nemu prispejeme k znižovaniu tzv. fiškálnej negramotnosti, aby občania - voliči rozumeli proporciám a dopadom politických návrhov na ich blahobyť aj peňaženku.

Aj na týchto miestach vám pravidelne prinášame novinky zo sveta verejných výdavkov - ktorého ilustračnou vlajkovou loďou je plagát [Vesmír verejných výdavkov](#), ktorého **aktualizovaná verzia pre rok 2022** je už tu!

Viete aká je priemerná mzda vo Finančnej správe? Od roku 2016 (do 2021) stúpila o 58 %. Pre porovnanie, priemerná mzda stúpila o 33 %. Počet zamestnancov FS klesol o približne 300 ľudí a rozpočet sa v tomto období navýšil o 67 miliónov eur (celková suma mzdových nákladov za rok 2021 je 188 mil. eur).

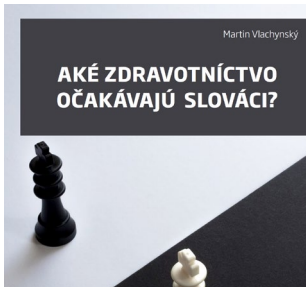

Ak na Vašej škole ešte *Vesmír* nemáte, ozvite sa nám e-mailom na juraj.fukatsch@iness.sk.

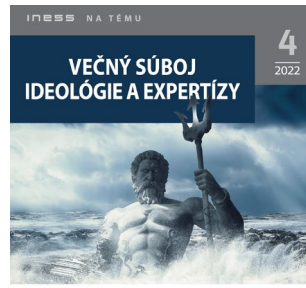
Takisto dávame do pozornosti **prednášky Ceny štátu**, ktoré pravidelne na stredných školách robíme.

V prípade záujmu sa nám ozvite na rovnaký e-mail: juraj.fukatsch@iness.sk.

INESS publikácie

Aj verejné zdravotníctvo by malo pracovať s prioritami. Čo má väčšiu prioritu? Finančná alebo geografická dostupnosť? Kvalita alebo kvantita? Čo by malo byť jednoznačne zadarmo a naopak, za čo si je slovenský pacient-poistenec-spotrebiteľ ochotný priplatiť? Publikácia predstavuje výsledky prieskumu a ich analýzu.

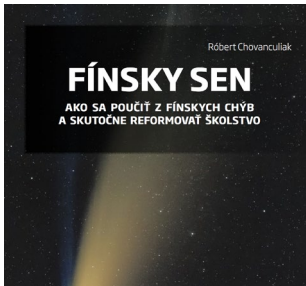

V publikácii **Večný súboj ideológie a expertízy** sa zamyšľame nad fenoménom ideológie a expertízy v kontexte zdravotníctva. V prvej časti text z filozofického hľadiska stručne analyzuje vzťah medzi týmito konceptami v politickom rozhodovaní. V druhej časti je potom tento teoretický rámec aplikovaný na tri konkrétne príklady.

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším. Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

V publikácii **Hazardné hry: stolček prestri sa** upozorňujeme na nezamýšľané dôsledky, ktoré naivné zvyšovanie daňového zaťaženia môže spôsobiť. Hoci v zákone o hazardných hrách sa hovorí o tom, kam by mali prostriedky z tohto odvodu potiecť, toto určenie je len všeobecné a vlastne ani nedáva zmysel.

V našej novej publikácii **Fínsky sen: ako sa poučiť z fínskych chýb a skutočne reformovať školstvo** upozorňujeme na často zjednodušujúcu interpretáciu úspechov fínskeho školstva, na klesajúci trend výsledkov fínskych žiakov a na mnohé ďalšie problémy, ktoré sa vo fínskom vzdelávaní objavujú.

Slovo „dáta“ sa stalo akousi magicou formulkou. No ani tie samé od seba nedokážu zázraky. Publikácia **Dáta v globálnom zdravotníctve** stručne popisuje rolu dát (nielen) v globálnom zdravotníctve, hlavné výzvy, ktoré v tejto sfére existujú, a v neposlednom rade aj praktiky, ktoré majú potenciál viesť k zlepšeniu situácie s dátami.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovnáť. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

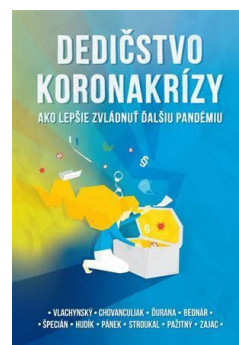

Kniha **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvý kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

Žiaden ekonomický model nedokáže zabezpečiť, aby každý občan krajiny jazdil na Rolls-Royce, hoci ho dokážeme vyrobiť. To platí aj v zdravotníctve. Množstvo finančných zdrojov v systéme je v každom časovom bode dané. „Niečo“ musí rozhodnúť o tom, ako budú tieto zdroje rozdelené. Touto témou sa zaoberá vo svojej knihe **Inovatívne lieky - právne a etické otázky** Katarína Fedorová.

INESS spojil 10 autorov zo Slovenska a Česka, aby poskytli svoj pohľad na zaujímavé ekonomické a spoločenské aspekty krízy spojennej s pandémiou koronavírusu. V knihe **Dedičstvo koronakrízy** sa napríklad dozvieme, ako zlepšiť proces schvaľovania liekov, krotiť domýšľavých expertov, lepšie nakupovať vakcíny, vytvárať paralelné spoločnosti, pracovať cez internet, využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo nezneužívať centrálnu banku.

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii Publikácie.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-kníf) alebo na dobierku objednávkou cez sekciu Knihy na stránke iness.sk.